
Maahanmuuttajataustaiset nuoret pärjäävät myös lukio-opinnoissa

Maahanmuuttajataustaisten nuorten kouluttautuminen on merkittävä yhteiskunnallinen tasa-arvokysymys: olennaista on mahdollistaa jokaisen nuoren eteneminen koulutusjärjestelmässä ja edelleen työelämässä. Maahanmuuttajataustaisten nuorten koulunkäyntiin liittyy haasteita erityisesti koulutuksen siirtymävaiheissa. Tässä kirjoituksessa esittelemme erityisesti lukioon ja sinne valmentavaan koulutukseen (LUVA) liittyviä erityispiirteitä etnografisen tutkimuksemme tulosten perusteella. Maahanmuuttajataustaisten nuorten koulutuspolkujen tukemisessa yksilöllinen kohtaaminen ja monikielisyyttä tukevat pedagogiset käytännöt ovat avainasemassa.

ARTIKKELI

MARKKU JAHNUKAINEN
Professori
HELSINGIN YLIOPISTO
markku.jahnukainen@helsinki.fi

LINDA MARIA LAAKSONEN
Tutkimusavustaja
HELSINGIN YLIOPISTO
linda.m.laaksonen@helsinki.fi

ANNA-MAIJA NIEMI
Tutkijatohtori
HELSINGIN YLIOPISTO
anna-maija.niemi@helsinki.fi

”Siis mulla oli sellainen opinto-ohjaaja, että mä halusin itse mennä lukioon ja mä tiesin, että mä halusin mennä just siihen. -- Sitten mä muistan, että mun opinto-ohjaaja sano mulle, että joo. Sun ei kannattais mennä tonne lukioon -- Ja sitten mä muistan, että se oli sillee, että lähihoitaja-ala on sulle parempi. Mä olin sillee, että (naurahdus) mä en haluu mennä sinne ja mä sanoin, että mä haluan mennä lukioon. Se oli sillee, että joo. Lähihoitaja. Itse asiassa mä olisin päässy lukioon.”

(Opiskelija, lukio)

Suomalainen yhteiskunta ja koulu-laitos olivat vielä pitkälle 1990-luvun alkupuolelle saakka etnisesti verrattain homogeenisiä yhteisöjä, mutta 2000-luvun alun jälkeen tilanne on muuttunut nopeasti (KIVIRAUMA YM. 2011). Pääkaupunkiseudulla ja muilla suuremmilla

paikkakunnilla on nykyisin lukuisia monikulttuurisia oppilaitoksia, joiden opiskelijoista iso osa puhuu äidinkielenään jotakin muuta kuin kotimaista kieltä ja joiden itsensä tai vanhempiensa syntymämaa on muu kuin Suomi.

Maahanmuuttajataustaisten nuorten kokemukset osallisuudesta ja kotoutumisesta ovat usein varsin moninaisia.

Maahanmuuttajataustaisiksi kutsuttu joukko nuoria onkin varsin moninainen, ei pelkästään etniseltä ja kulttuuriselta taustaltaan, vaan myös suhteessa Suomeen ja suomalaisuuteen. Käsitettä käytetään puhuttaessa niin Suomessa syntyneistä maahanmuuttajavanhempien lapsista kuin itsekin maahanmuuton kokeneista nuorista. Lisäksi joissakin tut-

Kuvat
MAARIT KYTÖHARJU

*Markku Jahnukainen,
Linda Maria Laaksonen
(kesk.) ja Anna-Maija Niemi
korostavat tarvetta nuorten
aitoon kohtaamiseen ja yksi-
löllisiin tukitoimiin maahan-
muuttajataustaisten nuorten
koulutuksessa.*

”MAAHANMUUTTAJATAUSTAISTEN NUORTEN KOULUTUSUSKO ON ERITTÄIN VAHVA.”

kimuksissa maahanmuuttajataustaisiksi kutsutaan myös sellaisia nuoria, joiden toinen vanhempi on ulkomaalaistaustainen.

Monet rakenteelliset ja myös yksilölliset tekijät voivat vaikuttaa siihen, miten kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan onnistuu: tutkimuksissamme olemme kohdanneet sekä Suomessa syntyneitä nuoria, jotka eivät koe Suomea kotimaakseen ja ovat jääneet koulutuksen marginaaliin, että vähemmän aikaa Suomessa asuneita nuoria, jotka kokevat asettuneensa erinomaisesti tänne. Reitit ja kokemukset osallisuudesta tai sen ulkopuolelle jäämisestä ovat usein varsin yksilöllisiä.

Jotkut koulutukseen liittyvät ilmiöt kuitenkin toistuvat, kuten kirjoituksemme aloittavassa aineistokatkelmassa esiin tuleva kokemus ammatilliseen koulutukseen ohjaamisesta vastoin nuoren omaa toivetta lukio-opinnoista. Tuomme tässä katsauksessa esiin näitä toistuvia ilmiöitä sekä muita seikkoja, jotka valottavat maahanmuuttajataustaisten nuorten tilannetta toisen asteen koulutuksessa ja sen siirtymävaiheissa. Tarkastelumme keskiössä on lukio ja sinne valmentava koulutus.

KOULUTUSUSKOA JA VALINTOJEN KOHTAAMATTOMUUTTA

Aiemmassa tutkimuksessa (KALALAH-TI YM. 2017) on havaittu, että maahanmuuttajataustaisten nuorten koulutus-usko on erittäin vahva siitä huolimatta, että he ovat kokeneet erilaisia koulunkäyntiin liittyviä vaikeuksia keskimäärin useammin kuin suomalaistaustaiset nuoret. Tilastoaineistoihin perustuva rekisteritutkimus osoittaa lisäksi, että koulutususkosta huolimatta maahanmuuttajataustaiset nuoret keskeyttävät toisen asteen opintonsa useammin (KILPI-JAKONEN 2017) ja he valmistuvat keskimäärin kaksi vuotta myöhemmin

toisen asteen koulutuksesta verrattaessa suomalaistaustaisiin nuoriin (JÄRVINEN JA JAHNUKAINEN 2008).

Maahanmuuttajataustaisten nuorten koulutuspoluilla onkin monia yhtymäkohtia mm. oppimisvaikeuksien vuoksi erityistä tukea tarvitsevien nuorten koulutuspolkujen kanssa (vrt. KIRJAVAINEN YM. 2016). Esimerkiksi ohjautuminen omista kiinnostuksen kohteista poikkeaville opintosuunnille voi vaikeuttaa urasuunnitelmien toteutumista, kun koulutustoiveiden ja ohjauksessa tarjottujen vaihtoehtojen kohtaamattomuuden seurauksena on jääty kiertämään lyhytkestöisten koulutusten kehää sen sijaan, että olisi siirrytty tutkintoon johtavaan koulutukseen (NIEMI 2015). Lisäksi alakohdistaisten opiskelupaikkojen vähäisyyden ja muun muassa kielitaitovaatimusten on todettu olevan esteenä pääsemisessä tutkintoon johtavaan koulutukseen (esim. KURKI JA BRUNILA 2014).

Maahanmuuttajataustaisten nuorten ja oppimisvaikeuksien vuoksi erityistä tukea vaativien nuorten koulutuspolut muistuttavat toisiaan.

Vastaavasti maahanmuuttajataustaisten henkilöiden työllistymispoluilla on hämmentävää samankaltaisuutta vammaisten ja vajaakuntoisten henkilöiden kanssa; EROSEN YM. (2014) tutkimuksessa maahanmuuttajien työllisyysaste alkoi pienentyä nopeasti jo 37 ikävuoden jälkeen. On kuitenkin huomattava, että maahanmuuttajataustaisilla henkilöillä niin koulutus- kuin työelämäpolutkin ovat vahvasti polarisoituneita (JÄRVINEN JA JAHNUKAINEN 2008).

Pohjoismaisissa etnografisissa ja elämänhistoriallisissa tutkimuksissa onkin

tuotu esiin maahanmuuttajataustaisten nuorten ryhmän heterogeenisyys. Perheiden sosioekonominen asema, vanhempien koulutustaso, Suomessa eletyt vuodet ja sitä kautta suomalaisen koulutusjärjestelmän tuntemus ovat keskeisessä asemassa siinä, minkälaista koulunkäyntiin liittyvää tukea perheet voivat tarjota nuorille. Etnografisilla ja haastattelututkimuksilla on voitu vahvistaa kvantitatiivisissa tutkimuksissa todettua perhetaustan vaikutusta koulutukseen hakeutumiseen ja siellä pysymiseen. Onkin todettu, että maahanmuuttajataustaiset nuoret jatkavat koulutuksessa yhtä pitkään tai pidempään kuin valtaväestön nuoret ja monesti perheiden odotukset ja koulutukselliset tavoitteet ovat korkealla (esim. PELTOLA 2014).

”Maahanmuuttajataustaisten henkilöiden työllistymispoluilla on hämmentävää samankaltaisuutta vammaisten ja vajaakuntoisten henkilöiden kanssa.”

Strategisen tutkimuksen neuvoston (STN) rahoittaman Taidot Työhön -konsortion osahankkeessa ”Työllistyminen, koulutus ja erityisyys” olemme tarkastelleet maahanmuuttajataustaisten nuorten tilannetta etnografisesti yhdessä lukiossa ja yhdessä ammatillisessa oppilaitoksessa pääkaupunkiseudulla (NIEMI JA JAHNUKAINEN 2018, LAAKSONEN 2018). Olemme havainnoineet oppilaitoksissa yhteensä noin 60 koulupäivän ajan sekä haastatelleet 66 opiskelijaa ja 13 opettajaa ja muuta koulutuksen ammattilaista. Tutkimus tuottaa ajankuvaa siitä, miten maahanmuuttajataustaisia nuoria tuetaan ja ohjataan toisen asteen opinnoissa ja koulutuksen siirtymävaiheissa sekä

minkälaisiksi kokemukset osallisuudesta osana koulutuksen käytäntöjä rakentuvat. Pohjaamme tarkastelumme etnografisen tutkimusaineistomme analyysiin sekä aihepiiriä käsitelleeseen aiempaan tutkimukseen.

LUKIOON VALMENTAVA KOULUTUS (LUVA)

Suomalaiseen koulutusjärjestelmään on rakennettu erilaisia vaihtoehtoisia etene-
mismahdollisuuksia erityisesti peruskou-
lun ja toisen asteen siirtymävaiheisiin.
Tunnetuin ja vanhin näistä on kymppi-
luokka eli perusopetuksen lisäopetus.
Tämän lisäksi on erilaisia noin vuoden
mittaisia koulutuksia, jotka valmentavat
toisen asteen koulutukseen ja joista uu-
sin on lukioon tähtäville maahanmuut-
tajataustaisille ja muille vieraskielisille
nuorille suunnattu LUVA eli lukioon
valmentava koulutus.

LUVAn tavoitteena on vahvistaa luki-
ossa tarvittavia kielellisiä sekä tiedollisia
ja taidollisia akateemisia valmiuksia.
Tutkimuksemme perusteella LUVA
näyttyy kuitenkin vielä suhteellisen
jäsentymättömänä ja vakiintumattomana
uutena koulutuksena, joka ei sellaisenaan
ole täysin ongelmaton. Koulutukseen
hakee vuosittain hyvin heterogeeninen
joukko nuoria, joista osalla on pidempi
historia Suomessa asumisessa ja suo-
men kielen opiskelussa siinä missä osa
on vasta saapunut maahan ja opiskelee
suomen kielen alkeita. LUVAa tarjotaan
tällä hetkellä pääkaupunkiseudulla ja
muissa suuremmissa kaupungeissa. Eten-
kin pääkaupunkiseudulla koulutuksen
kysyntä on huomattavasti suurempi kuin
sen tarjonta.

Aiemmissa tutkimuksissa esille tuotu
ilmiö maahanmuuttajataustaisten nuor-
ten ohjaamisesta lukioitoiveen sijasta
ammattillisiin opintoihin sekä erityises-
ti maahanmuuttajataustaisten tyttöjen
ohjaamisesta heille ”sopivana pidetylle”
sosiaali- ja terveysalalle (mm. **SOUTO**
2016, **KURKI** 2008) tulee esiin tutkimuk-
sessamme nuorten ja opettajien kertoma-
na. Ilmiö tunnistetaan koulutuksellisen
tasa-arvon ja syrjinnän kysymykseksi.
Kuten alla olevassa aineistokatkelmassa
haastattelemamme opettaja totesi,

LUVAn perustamisen taustalla on ollut
tavoite vahvistaa koulutuksellista tasa-
arvoa niin, ettei ammatillinen koulutus
olisi ainoa maahanmuuttajataustaisille
nuorille tarjottava vaihtoehto.

LUVALLa tavoitellaan koulutuksellista tasa-arvoa niin, ettei maahan- muuttajataustaisille nuorille tarjottaisi pelkästään ammattillista koulutusta.

*”No ihan siitä syystä LUVAA on lähdetty
kehittämään, koska aikasemmin oli ehkä
semmonen automaatti, että peruskoulusta
ohjattiin ammatilliselle puolelle järjestäen
kaikki maahanmuuttajat. Täyty olla hyvin
valveutunut koti tai jotenkin siis sellanen
kulttuuritausta, että kannustettiin luki-
oon. Ja tommosta ammatillisen puolen
valmentavaa koulutusta on ollut jo tosi
kauan. Ehkä tämmönen ajatus siitä, että
olis hyvä, että me saadaan maahanmuut-
tajat myös sitten lukioihin ja sitä kautta
yliopistoihin ja että saatas heitä laajem-
maltikin, ettei he aina joudu tyytymään
siihen ammattikoulun lähihoitajauraan
niin se ois siinä. Siitä se on alku ihan läh-
teny.”*

(Opettaja, lukio)

LUKIOON VAI AMMATTIOPINTOIHIN?

On tunnettua, että suomalainen kou-
lutusjärjestelmä jakautuu yhtenäisen
peruskoulureitin jälkeen kahteen sel-
keästi erillään toimivaan toisen asteen
koulutusmuotoon. Kun lukio on tähdän-
nyt akateemisiin jatko-opintoihin, niin
ammattillisen koulutuksen tehtäväksi on
muodostunut ammattilaisten ja tulevi-
en työntekijöiden kouluttaminen (**NIE-
MI** 2015). Ammatilliseen koulutukseen
liittyy selkeä työelämäfunktio, joka on
entisestään vahvistunut vuoden 2018
alusta voimaan astuneen uuden lainsää-
dännön myötä. Työelämäpainotteisuus
on vahvasti läsnä etenkin ammatillisen
erityisopetuksen toteutuksessa, sillä
ammattiin ja työhön kasvattaminen on
ollut keskeinen erityisopetuksen muoto
Suomessa jo toistasataa vuotta.

Osalla nuorista kielitaito asettaa hei-
dät eriarvoiseen asemaan suhteessa
suomea äidinkielenään puhuviin nuoriin
jo koulutusvalintoja tehtäessä, sillä
niitä ohjaa myös käsitys siitä, kuinka
hyvin nuoret hallitsevat suomen kielen.
Kielitaidon rooli korostuu etenkin ha-
keuduttaessa lukiokoulutukseen. Oh-
jaamista ammatilliseen koulutukseen
lukioitoiveen sijasta onkin usein perus-
teltu ammatillisen koulutuksen vakiin-
tuneemmilla tukirakenteilla ja moni-
puolisempaan näyttöön perustuvalla
osaamisen arvioinnilla. Näistä syistä
ammattillisia opintoja on pidetty tur-
vallisempina ja varmempana valintana,
jossa opiskelijalla on paremmat mahdol-
lisuudet menestyä, vaikka hän kohtaisi
opinnoissaan haasteita tai hänen suomen
kielen taitonsa olisi vielä osin puutteel-
linen (**NIEMI YM.** 2010).

Puutteellista suomen kielen taitoa on käytetty perusteena ohjata maahanmuuttajataustaisia nuoria lukion sijasta ammattilliseen koulutukseen.

Koulutuksellisen tasa-arvon näkökul-
masta ei voida kuitenkaan pitää kes-
tävänä sitä, että nuoret ohjautuvat
opiskelemaan koulutustoiveidensa ja
kiinnostuksen kohteidensa vastaisesti,
vaan myös lukion tukikäytäntöjä tulisi
kehittää ja tuen resursointia lisätä. Suo-
men kielen akateemisia valmiuksia vah-
vistavan ja kielitaitoa syventävän koulu-
tuksen tarpeesta kertoo se, että LUVAlle
on kysyntää myös kokonaan suomalaisen
peruskoulun käyneiden nuorten keskuu-
dessa. Haastattelemiemme opettajien
mukaan näille nuorille ei tällä hetkellä
ole paikkaa jossa vahvistaa muita luki-
ossa tarvittavia taitoja ja suomen kielen
taitoa, sillä LUVAn opiskelijoiksi valitaan
ensisijaisesti nuoria, jotka eivät ole opis-
kelleet koko peruskouluaan Suomessa.
Tutkimuksemme mukaan lukio-opin-
noissa vaadittava kielitaito on haastava
myös osalle Suomessa syntyneistä, suo-

PUUTTEELLISESTA KIELIT AidOSTA JOHTUVAA ERIARVOISTUMISTA VOIDAAN EHKÄISTÄ TUKEMALLA SUOMEN KIELEN OSAAMISTA.

malaisen peruskoulun käyneistä maahanmuuttajataustaisista nuorista, mutta etenkin vasta 15–18 -vuotiaina maahan tulleille nuorille.

TUEN MERKITYS JA SEN VAHVISTAMINEN LUKIOSSA

Lukiokoulutuksen nykyinen rakenne – sen kurssimuotoisuus ja luokattomuus – edellyttää nuorilta erittäin paljon itseohjautuvuutta ja resursseja laatia ja hallita omaa opintosuunnitelmaansa. Vaikka opintopolut yksilöllistyvät, yksilöllistä tukea on tarjolla varsin rajallisesti – joskin lausuntokierroksella olevassa esityksessä lukiolain uudistamisesta ehdotetaan erityisopetuksen ja opinto-ohjauksen käytäntöjen vahvistamista lukiossa.

Lukioissa tulisi olla erityisopettajia, jotka tukisivat maahanmuuttajataustaisia nuoria suomen kielen taidon vahvistamisessa.

Tämänhetkinen lukiolaki ei velvoita oppilaitoksia järjestämään erityisopetusta, joten sen järjestämistavat ja resurssit vaihtelevat kunnittain ja oppilaitoksittain. Esimerkiksi pääkaupunkiseudulla on käytäntönä, että yksi lukion erityisopettaja jakaa viikoittaisen työaikansa kahdelle oppilaitokselle, joka tarkoittaa jopa 1500 opiskelijaa yhtä erityisopettajaa kohden. Lukuvaikeutta kartoittavien testausten lisäksi ei ole riittävästi aikaa muunlaiseen pedagogiseen tuen tarjoamiseen osana koulun arkea. Koska lukioon valitaan vuosittain noin puolet ikäluokan nuorista, on selvää, että lukiossa on tänä päivänä paljon opiskelijoita, joilla on jonkinlaisia oppimiseen liittyviä tuen tarpeita.

Myös maahanmuuttajataustaiset nuoret voisivat hyötyä erityisopettajan tarjoamasta tuesta kielitaidon vahvistamisessa esimerkiksi niin, että erityisopettaja voisi toimia samanaikaisopettajana eri aineiden oppitunneilla auttaen niitä opiskelijoita, jotka tarvitsevat tukea suomen kielessä. Pedagogisten käytäntöjen monipuolistaminen ja kielen oppimisen tukeminen osana koulun tavallista arkea hyödyttäisi useita opiskelijoita. Koska lukio-opinnot rakentuvat pitkälti kirjallisen ilmaisun ympärille, tekee vieraalla kielellä opiskelu oppimisen lisäksi myös oman osaamisen osoittamisesta haastavaa. Tähän haastattelemamme erityisopettaja peräänkuuluttikin arvioinnin monipuolistamista:

”Monipuolinen arviointihan auttaa tätä asiaa, että ei oo vaan yks ainoa kurssikoe, vaan että he pystyy koko jakson ajan osoittaa sitä omaa osaamistaan sekä suullisesti että kirjallisesti niin sehän tietysti auttaa tätä ja mahdollistaakin monen niinku tälläsen vieraskielisen opiskelijan lukiopolkua.”

(Erityisopettaja, lukio)

LOPUKSI

Ammatillisen koulutuksen reformi sekä parhaillaan käynnissä oleva lukiouudistus uudistavat toisen asteen koulutuksen kenttää. Samaan aikaan vieraskielisten opiskelijoiden määrä on kasvanut tasaisesti etenkin pääkaupunkiseudulla. Maahanmuuttajataustaisten nuorten koulutautuminen on tärkeä yhteiskunnallinen, koulutuksellisen tasa-arvon kysymys. Monet maahanmuuttajataustaiset opiskelijat menestyvät toisen asteen opinnoissaan hyvin, eikä heidän opintoihinsa ole liittynyt erityisiä haasteita. Myös suuri osa tässä tutkimuksessa haastatelluista maahanmuuttajataustaisista nuorista koki pärjäävänsä lukio-opinnoissa hyvin ja he olivat erittäin tavoitteellisia opintojensa suhteen.

Monen maahanmuuttajataustaisen nuoren toisen asteen opintoihin liittyy kuitenkin erityispiirteitä, kuten opiskelu vieraalla kielellä. Kysymykset kielitaidosta asettavat toisen asteen koulutukselle haasteita, joihin etenkin vahvasti kirjalliseen osaamiseen perustuva lukio-koulutus ei tällaisenaan ole pystynyt vastaamaan. Vieraskielisten opiskelijoiden koulutuspolkujen tukemisessa kielitietoinen pedagogiikka sekä monikielisyttä tukevat pedagogiset käytännöt ovat avainasemassa.

Kielitaidon merkitys nuoren toisen asteen opintojen, koulutussiirtymien sekä tulevaisuuden kannalta on merkittävä ja sillä on kauaskantoisia, työelämään kurtkottavia seurauksia. Tukemalla suomen kielen – sekä lisäksi oman äidinkielen – osaamista läpi koulutusjärjestelmän ehkäistään kielitaitoon perustuvaa koulutuksellista eriarvoistumista. LUVA on yksi kohdennettu keino vastata kielitaitoon liittyviin haasteisiin, ja sen tapaiselle koulutukselle on selkeästi kasvavaa kysyntää.

Suuri osa tutkimuksessa haastatelluista maahanmuuttajataustaisista nuorista koki pärjäävänsä lukio-opinnoissa hyvin ja he olivat erittäin tavoitteellisia opintojensa suhteen.

Suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan kehityksen näkökulmasta koulutuksellisen eriarvoistumisen torjunta ja osallisuuden vahvistaminen ovat erityisen tärkeässä asemassa. Olennaista on pystyä mahdollistamaan jokaisen nuoren eteneminen koulutusjärjestelmässä ja edelleen työelämässä lähtökohtaisesti hänen omien kiinnostuksen kohteidensa pohjalta. Niiden nuorten osalta, joilla on erilaisia

tuen tarpeita, erityisesti siirtymävaiheiden kohdennettu tuki on eräs keskeisistä toimintamalleista. Tällainen tuki alkaa jo yläkoulun aikana ja jatkuu edelleen toisen asteen opintoihin, tarvittaessa tuetun työllistymisen ja uraohjauksen keinoin vielä myöhemminkin.

Verrattuna julkisessa keskustelussa paljolti esillä olleeseen koko ikäluokan oppivelvollisuuden pidentämiseen kohdennetun nivelvaiheen ohjauksen kulut ovat selvästi pienemmät ja kohdentuvat tehokkaammin todellista tukea tarvitseville nuorille (KUNTALIITTO 2018). Tämänkaltaiset toimintamallit ovat räätälöitävissä nuoren kanssa yhdessä, yksilöllisesti, oli kyseessä sitten maahanmuuttaja- tai suomalaistaustainen nuori. Tuen ja ohjauksen tarjoamisessa dialogisten, nuorten näkemyksiä ja tulevaisuuden toiveita huomioivien, riittävän pitkäkestoisten ohjausprosessien vahvistaminen näyttäisi olevan tarpeen. Tällaisten käytäntöjen avulla voitaisiin myös välttyä opettajien ja nuorten väliseltä ohipuhumiselta ja edistää osallisuutta. ■

Kirjallisuus

- ERONEN, A. & HÄRMÄLÄ, V. & JAUHAINEN, S. & KARIKALLIO, H. & KARINEN, R. & KOSUNEN, A. & LAAMANEN, J.-P. & LAHTINEN, M. (2014), Maahanmuuttajien työllistyminen. Taustatekijät, työnhaku ja työvoimapalvelut, Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 6/2014.
- JÄRVINEN, T. & JAHNUKAINEN, M. (2008), Koulutus, polarisaatio ja tasa-arvo: hyvä- ja huono-osaistuminen perus- ja keskiasteen koulutuksessa, teoksessa Autio, M. & Eräranta K. & Myllyniemi, S. (toim.): Nuoret ja polarisaatio. Nuorten elinolot vuosikirja. Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosaian neuvottelukunta & Stakes, 72–81.
- KALALAHTI, M. & VARJO, J. & ZACHEUS, T. & KIVIRAUMA, J. & MÄKELÄ, M.-L. & SAARINEN, M. & JAHNUKAINEN, M. (2017), Maahanmuuttajataustaisten nuorten toisen asteen koulutusvalinnat, Yhteiskuntapolitiikka, 82, 33–44.
- KILPI-JAKONEN, E. (2017), Maahanmuuttajien lasten koulutussiirtymät toisen asteen koulutuksen läpi ja korkeakouluihin, Kasvatus, 48, 217–231.
- KIRJAVAINEN, T. & PULKKINEN, J. & M. JAHNUKAINEN (2016), Special education students in transition to further education: A four-year register-based follow-up study in Finland, Learning and Individual Differences, 45:1, 33–42.
- KIVIRAUMA, J. & RINNE, R. & TUITTU, A. (2012), Vähemmistönä koulussa. Maahanmuuttajalasten ja -vanhempien kokemuksia suomalaisesta koulusta, teoksessa. Jahnukainen, M. (toim.): Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa, 13. Painos, Tampere: Vastapaino, 249–274.
- KUNTALIITTO (2018), Kuntaliiton laskelmat ja näkemyksiä oppivelvollisuudesta käytävään keskusteluun. <https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Oppivelvollisuuden%20pident%C3%A4misen%20laskelmat.pdf>
- KURKI, T. (2008), Sukupuolittuneita ja rodullistettuja koulutusreittejä: Maahanmuuttajataustaiset tytöt siirtymässä toisen asteen koulutukseen, Nuorisotutkimus, 26:4, 26–51.
- KURKI, T. & BRUNILA, K. (2014), Education and Training as Projectised and Precarious Politics, Power and Education, 6:3, 283–294.
- LAAKSONEN, L.M. (2018), Etnografinen tutkimus maahanmuuttajataustaisten tyttöjen koulutuskokemuksista lukiossa ja lukioon valmentavassa koulutuksessa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Kasvatustieteellinen tiedekunta.
- NIEMI, A.-M. (2015), Erityisiä koulutuspolkuja? Tutkimus erityisopetuksen käytännöistä peruskoulun jälkeen. University of Helsinki, Institute of Behavioural Sciences, Studies in Educational Sciences 264. Dissertation.
- NIEMI, A.-M. & JAHNUKAINEN, M. (2018), Tuen tarve, työelämäpainotteisuus ja itsenäisyyden vaatimus ammatillisen koulutuksen kontekstissa. Ammattikasvatuksen aikakauskirja, 20:1, painossa.
- NIEMI, A.-M. & MIETOLA, R. & HELAKORPI, J. (2010), Erityisluokka elämäntulussa. Selvitys peruskoulussa erityisluokalla opiskelleiden vammaisten, romaniväestöön kuuluvien ja maahanmuuttajataustaisten nuorten aikuisten koulutus- ja työelämäkokemuksista, Sisäasiainministeriön julkaisu 1/2010.
- PELTOLA, M. (2014), Kunnollisia perheitä. Maahanmuutto, sukupolvi ja yhteiskunnallinen asema. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, Julkaisuja 147.
- SOUTO, A.-M. (2016), Etnistyyvät toisen asteen koulutusvalinnat, Nuorisotutkimus 34:4, 47–59.